

VIZSGÁZTATÁS, TUDÁSSZINT-MÉRÉS, KÖVETELMÉNYSZINTEK MEGHATÁROZÁSA

Erdős József–Papp Lajos

Küszöbszint és magyar nyelv

Az Európa Tanács szakértői a 70-es évek közepén dolgoztak ki először egy olyan modellt, amely egy adott nyelvnek a mindennapi életben használatos kommunikációs minimumát írta le az adott nyelvvel mint idegen nyelvvel foglalkozó különböző felhasználók – nyelvkönyv- és tananyagírók, tanfolyamtervezők, nyelvtanárok, teszt- és vizsgaanyag-készítők stb., valamint (csak egyes részeiben) a nyelvtanulók – számára. Az 1975-ben az angolra kidolgozott és 1980-ban újból kiadott *The Threshold Level* szolgált alapul az 1990-ben megjelent átdolgozott és kibővített kiadáshoz, s ennek mintájára indított az Európa Tanács programot az egyes európai nyelvek kommunikációs küszöbszintjét meghatározó kiadványsorozat kiadására. A számos európai nyelvről elkészült kiadványok igen eredményesen használhatók azon nyelvi szint megállapítására és elsajátításának elősegítésére, amely az adott országban való eligazodáshoz, a mindennapi élethez, a munkavállaláshoz szükséges, hatásuk éppúgy tetten érhető a nyelvoktatási curriculumok reformjában, mint a vizsgáztatási rendszerekben vagy az egyre érdekesebb és színesebb tankönyvekben. Az elmúlt két évtizedben elkészült az angol, a német, a francia, a spanyol, a svéd, az olasz, a dán, a holland, a norvég, a baszk, a portugál, a gallego, a katalán, az észt, a lett, a litván, a máltai, a friuli (rétoromán), a welsch és az orosz nyelv küszöbszintje, készül az ír és a görög. A magyar nyelv küszöbszintjének kidolgozására a Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézete és a Műegyetemi Távoktatási Központ közösen kapott megbízást 1997-ben.

Az nem szorul különösebb magyarázatra, hogy miért vállalkozott a Nyelvi Intézet e feladatra. Az ország második legnagyobb egyetemén a nyelvoktatásnak s ezen belül a magyar mint idegen nyelv oktatásának jelentős hagyományai vannak. A korábbi nyelvoktatás a többnyelvű mérnökképzés

kialakulásával párhuzamosan sokirányú és differenciált nyelvi képzéssé változott, s a felsőoktatásban a BME-n tanulnak a legnagyobb létszámban külföldi diákok magyar nyelvet. A Műegyetemi Távoktatási Központ szerepét azonban érdemes kissé körüljárni.

A Műegyetemi Távoktatási Központ (BME-TK) 1998 januárjában nyílt meg, és a tanfolyami képzések szervezésén túl feladata a nyitott képzéssel, a távoktatással kapcsolatos kutató és fejlesztő tevékenység is. Különösen hangsúlyos a Központ képzési és a PhD-laboratórium keretében folyó kutatási tevékenységében a korszerű információs technológia (táv)oktatási alkalmazásával kapcsolatos problematika. A magyar küszöbszint tervének megfogalmazásakor merült fel az az igény, hogy az anyagot multimédia elemekkel kiegészítve az interneten is hozzáférhetővé kéne tenni. Mivel a Központ programjai között a Küszöbszint mellett egyéb nyelvi programok is találhatóak (kiemelkedik közülük a nemzetközi fordító- és tolmácsképzés, valamint a Studia nyelviskolával való együttműködés keretében az angol nyelv távoktatása), s mivel mind ezekben, mind más képzésekben a számítógépes programok, illetőleg az internet alkalmazásának az infrastruktúrája magas színvonalon áll rendelkezésre, és sok tapasztalat gyűlt már össze, természetesen merült fel annak a lehetősége, hogy a Küszöbszint internetes megjelenését is a Műegyetemi Távoktatási Központ biztosítsa.

A *Küszöbszint, Magyar mint idegen nyelv* anyagának szerkesztője Erdős József, szerzői Aradi András, Erdős József és Sturcz Zoltán voltak. 1997. november 20-án látogatta meg Magyarországot az Európa Tanács szakértői csoportja, amelynek feladata a küszöbszint kidolgozásának kritériumaival, fő jellemzőivel kapcsolatos technikai segítségnyújtás volt. Az anyag kidolgozásában részt vevő nyelvtanárok a későbbiekben is tartották a kapcsolatot a John Trim által vezetett szakértői delegáció tagjaival. A projektet Sturcz Zoltán, a Nyelvi Intézet és Lajos Tamás, a Műegyetemi Távoktatási Központ igazgatója koordinálta. Az elkészült anyagot T. Somogyi Magda (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Magyar Nyelvtudományi Tanszék), Hegedűs Rita (ELTE Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvi Lektorátus) és Gremesperger László (Magyar Nyelvi Intézet, Magyar Nyelvi Tanszék) lektorálta.

Az internetes változat kibővített demonstrációs anyaga, amelynek feladata az írott anyag, illetve az ahhoz illeszkedő grammatikai és lexikai eszközök elérhetővé tétele, a Műegyetemi Távoktatási Központ internet-honlapján érhető el a "<http://www.bme-tk.bme.hu/kuszob>" címen.

* * *

Küszöbszint: célok, feltételek, megoldások – kérdések, vitás pontok

1. A magyar Küszöbszint

A magyar "Küszöbszint" a következő két részből áll:

I. A küszöbszint funkcionális leírása

II. A nyelvi formák rendszere

Az I. rész tulajdonképpen J.A. van Ek és J.L.M. Trim "Threshold Level 1990" című munkájának magyar nyelvű és a magyar nyelvre adaptált változata. Az eredeti műnek megfelelően a következő fejezeteket tartalmazza:

I. A küszöbszint funkcionális leírása

Bevezető

1. fejezet: A leírás szintjei
2. fejezet: Általános leírás
3. fejezet: Bővebb leírás
4. fejezet: A részletes leírás elemei
5. fejezet: Nyelvi funkciók
6. fejezet: Általános fogalmak
7. fejezet: Konkrét fogalmak
8. fejezet: Társalgási minták
9. fejezet: Szövegkezelés: olvasás és hallás utáni szövegértés
10. fejezet: Íráskészség
11. fejezet: Szociokulturális kompetencia
12. fejezet: Kompenzációs stratégiák
13. fejezet: Hogyan tanuljunk
14. fejezet: Készség szint

Függelék:

- I. Szómutató
- II. Nyitott listák (a hetedik fejezetben)
- III. Tárgymutató

A II. rész, "**A nyelvi formák rendszere**", rendszerezett és tételes felsorolása mindazoknak a nyelvi elemeknek és szerkezeteknek, melyek "A Küszöbszint funkcionális leírása" című rész 5-7. fejezetében bemutatott funkcionális és fogalmi kategóriák magyar nyelvi reprezentánsai lehetnek. Szemben a "Threshold Level 1990" megoldásával, ahol csak egy nyelvtani függelék egé-

szíti ki az alapmunkát, a nagyobb súlyú, önálló rész beépítését több körülmény is indokolja: mindenekelőtt a magyar nyelvnek az indoeurópai nyelvekétől eltérő rendszere, azután kevésbé ismert és tanult volta, végül pedig az a körülmény, hogy a magyar idegen nyelvként való – alapvetően a nyelvvoktató-nyelvtanulás céljait szolgáló, gyakorlati és nem tudományos jellegű – leírásának távolról sincs akkora hagyománya, mint a "nagy" világnyelvek esetében. Hiánypótló lehet egy világos és áttekinthető szerkezetű, közérthető nyelvezetű, bár távolról sem kimerítő, az adott szinten mégis részletesnek és alaposnak tekinthető "nyelvtani" leírás.

II. A nyelvi formák rendszere

Bevezető

Hangok, betűk

Szavak

Szószerkezetek

Az egyszerű mondat

Az egyszerű mondat szórendje

Az összetett mondat

Hangsúly, hanglejtés

Függelék:

I. Összefoglaló igeragozási táblázat

II. Felhasznált irodalom

2. A "küszöbszint" és a hagyományos vizsgaszintek (alapfok/középfok)

Anyagunk bevezetőjében azt mondjuk, hogy a "Küszöbszint" olyan "keret, amely magában foglalja mindazt, amit küszöbszinten – azaz a nyelvtani szerkezetek és a szókincs terjedelme szempontjából körülbelül a szokásos értelemben vett alapfokon, a nyelvhasználat szempontjából azonban ennél valamivel magasabb szinten – a nyelvtanulónak (nyelvhasználónak) tudnia kell". A "Küszöbszint" által felölelt nyelvi anyag tehát bizonyos szempontból jelentősen meghaladja azokat a követelményeket, melyeket egy alapfokú nyelvvizsga esetében általában a vizsgázóval szemben támasztunk. "Bizonyos szempontból": tehát nem abból a szempontból, amely a magyarországi nyelvvizsgáztatási hagyományok központi eleme, azaz a nyelvi ismeretek és a szorosán vett nyelvi készségek mennyiségét és minőségét illetően. Ezek a magasabb követelmények kifejezetten a nyelvhasználat szintjén jelentkeznek. És szeretném hangsúlyozni, hogy ott is csak akkor, ha a "hagyományos" rendszerről és felfogásról beszélünk; nem szabad ugyanis szem elől tévesztenünk

az ITK vizsgarendszerében az elmúlt évtizedben végbement jelentős változásokat, még ha a gyakorlati megvalósítás gyakran nem is tükrözi igazán a mögötte álló elméleti megfontolásokat, (gondoljunk csak az "alapfokú" nyelvvizsga esetében a nyelvtani ismeretek tételes számonkérésének a hiányára, illetve minden szinten a szóbeli és írásbeli kommunikációs készség súlyának a nagyfokú növelésére), valamint a különböző, nálunk is meghonosodott nemzetközi nyelvvizsgákat.

Ha megvizsgáljuk a magyar "Küszöbszint" **szókincsét**, azt látjuk, hogy aligha haladja meg azt a terjedelmet, amely a magyarországi alapfokú vizsgakövetelményekben szerepel (esetünkben az aktív nyelvhasználat szintjén maximum 1600-1800 lexikai egység). Az viszont igaz, hogy minőségében jelentősen eltér a hagyományostól: a hangsúly ugyanis itt sem az esetleges nyelvi elemeken van, hanem a funkcionálisan értékes és sokoldalúan felhasználható ismereteken, készségeken. Így például a betegségek esetében, választékként szerepel ugyan az anyagban (egy úgynevezett "nyitott listában") néhány betegségnév, ezek közül azonban a maga konkrétságában, aktív lexikai egységként, egyetlen egy sem igazán nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valaki küszöbszinten beszélje a magyar nyelvet. Az viszont igen, hogy adott esetben megértse az orvosnak a panaszaira vonatkozó kérdéseit (mi, hol fáj?, mióta? stb.), azokra érthető formában válaszolni tudjon, illetve a maga egyedi helyzetének megfelelő betegségneveket, illetve tüneteket passzív ismereteinek tárházából ki tudja keresni (esetleg felhasználva az ehhez szükséges segédeszközöket, például egy szótárt vagy egy társalgási könyv megfelelő listáját), s az adott kommunikációs helyzetnek megfelelő funkcionális elemek birtokában azokat produktív módon is alkalmazni tudja.

A **nyelvtani jelenségek** körét vizsgálva anyagunkban nem igen találunk olyan elemet, amely ne szerepelne a kezdő nyelvkönyvek, ill. nyelvtanfolyamok anyagában (pl. Színes magyar nyelvkönyv, Halló, itt Magyarország!, Itt magyarul beszélnek, Hungarolingua, a Tanuljunk nyelveket sorozat kötetei stb.). A hangsúly itt is a használaton van.

A fentiek illusztrálására idéznék egy példát. Szerepel anyagunkban a véleménykéréssel kapcsolatban a következő mondat (nem szabad elfelejteni, hogy nem megtanulandó, hanem példamondat): "Ez jó lesz?" (és az adott pontban – 5.2.37.3. – utalunk arra, hogy a következő mondat is elképzelhető: "Így már jó lesz?"). A mondat nem tartalmaz egyetlen olyan lexikai vagy nyelvtani elemet sem, amely ne tartozna bármely kezdő nyelvtanfolyamon az első maximum 150 óra anyagába. Mégis felmerülhet a kérdés, vajon elvárható-e a küszöbszintű beszélőtől, hogy "ennyire magyarul" beszéljen. Hiszen mi azt megtanítottuk neki, hogy mondhatja a következőket: "Ez jó.", esetleg "Így jó.", netán "Már jó.", valamint azt, hogy "Jó lesz.", de honnan tudhatná,

hogy ezeket az elemeket együtt is lehet használni? És éppen ez a lényeg: a tanuló számára váljon természetes dologgá, hogy a magyar nyelv eszközeivel kell kifejeznie, megvalósítani mindazokat a nyelvi funkciókat, melyek anyanyelvén magától értetődőek lennének számára. Esetünkben rákérdezni arra, hogy valami, ami korábban valamilyen módon, valamilyen formában, vagy valami miatt nem volt elfogadható, megfelelő, most, a helyzet megváltoztatása után az-e. Arról nem is beszélve, hogy mondatunk csak példa, adott esetben ugyanennek a funkciónak a betöltésére a következő mondatok is tökéletesen elégségesek lehetnek: "Ez jó?", "Most jó?", "Így jó?", "Már jó?" Elvárásunk tehát az, hogy a küszöbszintű tanuló a fenti szituációban a rendelkezésére álló elemi nyelvi eszközök segítségével képes legyen nyelvileg megfelelően, érthetően és értelmezhetően viselkedni.

3. Egységes "küszöbszint" különböző nyelveken?

Felmerülhet a kérdés, hogy érdemes-e, illetve egyáltalán lehet-e egységes küszöbszintet meghatározni különböző nyelvcsaládokhoz tartozó, tipológiailag nagymértékben eltérő, és a nemzetközi érintkezésben is teljesen más szerepet betöltő nyelvek esetében. Gondoljunk csak az angolra és a magyarra, mint két szélső pontra. Egyrészt az angolra, korunk elsőszámú világnyelvére, mint az indoeurópai nyelvcsalád tipikus képviselőjére, igen redukált alaktanával, ugyanakkor szigorúan kötött szórendjével, sok száz millió anyanyelvi beszélővel és milliárdos nagyságrendű további, másodlagos nyelvhasználóval, akik egy része kvázi második anyanyelvként beszél, a többiek számára pedig a nemzetközi érintkezés alapvető eszköze. Másrészt a magyarra, a manapság Európában (nagyon helyesen) nem annyira a kis nyelvek, mint inkább a kevéssé tanult (értsd: idegen nyelvként kevesek által tanult) nyelvek közé sorolt finnugor nyelvre, gazdag alaktanával, szabad/félszabad szórendjével, legfeljebb 14-15 millió anyanyelvi beszélővel és – az eredeti anyanyelvét valóban anyanyelvként beszélő hazai etnikai kisebbségeket, illetve a környező országok kétnyelvű területein élő magyarul is beszélő, de nem magyar anyanyelvű lakosait is beszámítva – a milliós nagyságrend alatt maradó másodlagos nyelvhasználóval, akik közül a nyelvünket igazán idegen nyelvként beszélők, és azt valóban beszélők száma (érdekes lenne egy ilyen irányú statisztikai felmérés eredményeit látni) nem igen haladhatja meg az egy-két százezret.

Szerintünk a fenti kérdésre pozitív választ kell adnunk, s nyilván az Európa Tanács szakemberei szerint is. Ez utóbbi ténynek ékes bizonyítéka, hogy a Küszöbszint sorozatnak a nagy világnyelveken kívül elkészült már a

holland, dán, norvég, welsch (walesi), baszk, litván, észt, lett, máltai változata is, s a magyaron kívül készülõben van a görög és ír változat.

És hogy milyen alapon lehet ezt az egységes küszöbszintet meghatározni? Magától értetõdik, hogy nem a nyelvi formákat elõtérbe állítva. A közös alapot csakis azok a nyelvi funkciók képezhetik, melyek köre – viszonylag egységes, bár ezen az általános egységen belül színes és változatos kultúrkörben, esetünkben Európában – többé-kevésbé azonos, függetlenül az anyanyelvtõl és a célnyelvtõl. Gondoljunk például a bocsánatkérés "nyelvi funkciójára"! Kétségtelen, hogy a küszöbszintû nyelvtanulónak/nyelvhasználónak képesnek kell lennie elnézést kérni valamiért (Bocsánat!/Elnézést!/Bocsánatot kérek!/Elnézést kérek!), s adott esetben az említett kultúrkörben bevett szokásoknak megfelelõen reagálni a bocsánatkérésre (Nem történt semmi./Semmi baj./ Stb.). Ugyanígy számos/számtalan más esetben meg lehet határozni, mit is kell tennie a nyelvhasználónak a célnyelv segítségével. Azután egy második lépésben meg lehet, meg kell keresni azokat az alapvetõ nyelvi elemeket (fogalmakat, s a nekik megfelelõ szavakat, kifejezéseket) s nyelvi szerkezeteket, melyek ismerete nélkülözhetetlen a meghatározott funkciók megvalósításához. Az Ek-Trim szerzõpáros ezt nagy gondossággal elvégezte az angol nyelv esetében, s a sorozat többi tagjának szerzõi ezen a téren híven követik õket. Ezt tettük mi is. És ehhez természetesen nem volt szükség arra, hogy idegen felfogást erõltessünk rá a magyar nyelv leírására, hiszen a fenti értelemben vett nyelvi funkciók, ugyanúgy mint a fogalmak, nem nyelvfüggek, még akkor sem, ha tagadhatatlan, hogy a szociokulturális környezet hatással van rájuk. Ezért munkánk elsõ része, "A küszöbszint funkcionális leírása" mintegy az eredeti "Threshold Level-1990" magyar változata. A második rész, "A nyelvi formák rendszere" azonban már szerkezetében is teljesen eltér a mintától, hiszen itt az elsõ részben bemutatott funkciók és az ott felsorolt fogalmak magyar nyelvi megfelelõinek (exponenseinek) rendszeres ismertetésére, a magyar nyelv tág értelemben vett (hangtant, szórendet, hangsúlyt, hanglejtést, helyesírást stb. is magában foglaló) nyelvtanának a fenti célok szolgálatába állított leírására volt szükség.

4. Könnyû nyelv ↔ Nehéz nyelv

Úgy érezzük, külön kell pár szót szólnunk arról a kérdésrõl, hogy a nyelvtanuló számára milyen a magyar nyelv: könnyû vagy nehéz? S egyáltalán van-e értelme a kérdés felvetésének.

A magyar nyelvvel kapcsolatban széleskörûen elterjedt hiedelem, hogy nehezebb az átlagnál. Sajnos ezt a nézetet sokszor a magyart mint idegen nyelvet tanító tanárok is magukénak vallják, a munkájuk során felmerülõ ne-

hézségeket a magyar nyelv "nehéz" voltának tudva be. Határozottan le kell szögeznünk, hogy a magyar nyelv egyáltalán nem nehezebb, mint bármely más nyelv, sőt bátran állíthatjuk, hogy nincs nehéz és könnyű nyelv. Ha az írásrendszereknek mint a nyelvet kiegészítő másodlagos jelrendszereknek az eltérő (és valóban egyszerűbb vagy bonyolultabb) voltából eredő objektív különbségektől eltekintünk, azt látjuk, hogy nem könnyebb és nehezebb nyelvekről, hanem egy-egy nyelvpár közötti távolságról (amely természetesen mindkét irányból indulva ugyanakkora marad), valamint a már korábban tanult idegen nyelvek pozitív vagy negatív hatásáról kell beszélnünk. Tehát egy "tisztá lappal" induló, az angolt első idegen nyelvként tanuló magyar ember számára ez a "könnyű nyelv" címkével ellátott világnyelv pontosan olyan nehéz/könnyű, mint a hasonló feltételek (és egyéni adottságok, anyanyelvi készségek, iskolázottsági szint, tanulási jártasság stb.) birtokában az angol felől induló tanuló számára a "nehéz" nyelvnek kikiáltott kis magyar nyelv. A fenti "babona" tehát nem objektív, hanem szubjektív tényezőkön alapul. Hiszen a magyar nyelvvel ismerkedő, többnyire indoeurópai anyanyelvi háttérrel rendelkező tanuló tudatában – korábbi tapasztalatai következtében – a nyelvtanulás fogalma egybeesik valamely közelebbi vagy távolabbi rokon nyelv tanulásával. Amikor azután egy egészen más nyelvcsaládhhoz (esetünkben a finnugorhoz) tartozó, eltérő nyelvi rendszerrel szembesül mint tanuló, azt tapasztalja, hogy számára a magyar nyelv sokkal nehezebb, mint a korábban tanult idegen nyelv. (Hasonló feltételek mellett nyilván ugyanezt mondja/mondaná a finn, török, arab, baszk stb. nyelvről is.) Az igazsághoz persze hozzátartozik még egy körülmény: abból, hogy két pont között a távolság mindkét irányból indulva azonos, még nem következik, hogy az út megtételéhez szükséges energia-befektetés időben azonos módon oszlik meg. Lehet, hogy az egyik irányból indulva az út elején vannak a nagyobb nehézségek (emelkedők), és a másik oldalról indulva éppen a végén. Ilyen jellegű "objektív" eltérésekkel a nyelvtanulók is találkozhatnak. Így például a magyarban – és a hasonló, alaktanilag gazdag nyelvekben – az első lépések kicsit nehezebbek, míg az ebből a szempontból kevésbé bonyolult angolban az első lépések könnyebbeknek tűnnek, a nehézségek később jönnek. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az angolban például könnyebb eljutni a funkcionálisan működő, de sok nyelvi hiányosságot magában hordozó szintre, mint a magyarban; azonban a küszöbszintű, többé-kevésbé korrekt nyelvhasználat eléréséhez már szinte ugyanannyi nehézséget kell legyőzni mindkét irányból indulva; ha pedig magasabb szintű nyelvtudás elérése a cél, a befektetett munka, energia azonos feltételek mellett mindkét esetben ugyanazt az eredményt hozza.

A fentiekből anyagunk szempontjából az következik, hogy a "Nyelvi funkciók" bevezetőjében a cél eléréséhez feltételezett tanulói terheléssel kapcsolatban megfogalmazottak ("... a kiválasztott funkciók ... együttesen nem haladhatják meg azt az átlagos terhelési szintet, amit egy 2–3 éves, átlagos intenzitású – tehát évi 35–40 hetes és heti 2–3 órás – tanfolyam a tanulók számára jelent.") kiegészítésre szorulnak. Egy ilyen jellegű tanfolyamnál általában hasonló értékeket szokás említeni, s ugyanezek szerepelnek a sorozat más nyelvekre elkészült változatainak a többségében. Az, hogy a megadott értékek közül az alsó vagy a felső határt kell nézünk (a különbség több mint jelentős: $2 \times 35 \times 2 = 140$ óra, $3 \times 40 \times 3 = 360$ óra) nyilvánvalóan egész sor különböző tényezőtől függ, melyek zöme (egyedi adottságok, motiváltság, életkor, egyéni tanulásra szánt idő stb.) nem tartozik jelen vizsgálatunk körébe. Van azonban két tényezőcsoport, melyet nem hagyhatunk említés nélkül: ezek egyrészt a forrásnyelv (a tanuló anyanyelve), az esetleg már korábban tanult idegen nyelvek és a célnyelv (esetünkben a magyar nyelv) viszonya, másrészt a tanfolyam helyszíne (a tanuló a tanfolyam ideje alatt a célországban tartózkodik vagy sem). Tehát a fenti megfogalmazást azzal kell kiegészítenünk, hogy alapesetben (indoeurópai anyanyelvi háttérrel rendelkező, korábban más nem indoeurópai nyelvet mint idegen nyelvet nem tanuló és nem tartósan a célországban, tehát Magyarországon, illetve magyar nyelvi környezetben tartózkodó nyelvtanuló, csoport stb. esetében) általában a felső értékeket kell figyelembe venni ($3 \times 40 \times 3 = 360$ óra). A "Küszöbszint" célkitűzéseinek elérése ennél kisebb terheléssel csak akkor biztosítható, ha a fenti alapesettől pozitív irányban eltérést tapasztalunk: állandó magyarországi tartózkodás, illetve magyar nyelvi környezet, a magyarhoz szerkezetében közeli (rokon vagy tipológiailag hasonló) anyanyelv, vagy korábban tanult idegen nyelv (finn, török stb.), esetleg kiemelkedő egyéni nyelvtanulási készségek és motiváció. Megnyugtatóul hozzátehetjük, hogy egy korábban idegen nyelvet nem tanuló, átlagos képességekkel rendelkező, nem célnyelvi környezetben élő magyar, finn, török stb. felnőtt számára legalább ugyanekkora terhelésre van szükség a "Threshold Level" angol nyelvi célkitűzéseinek eléréséhez.

5. A Küszöbszint és a magyar mint idegen nyelv

A szintekről beszélve röviden már érintettük a magyar idegen nyelvként való tanulását/tanításának hagyományait. Itt természetesen nem arról van szó, mintha e területen egységes felfogást, azonos vagy hasonló módszerek alkalmazását, valamilyen szemlélet uralkodó vagy általánosan elfogadott voltát lehetne a múltban kimutatni. Ez még egy viszonylag rövidebb időszakra

sem lenne érvényes, általában pedig végképp nem lenne igaz. Azonban önmagában véve bármilyen sokszínűnek is látjuk a múltat (tananyagok, tankönyvek, módszerek, oktatási formák, célcsoportok stb.), a "Küszöbszint" (nem kifejezetten a magyar Küszöbszint, hanem az egész általános elképzelés) fényében vizsgálva valahogyan sokkal egységesebbnek tűnik. Néhány jellemző vonás (mindenekelőtt a leggyakrabban használt, legerterjedtebb tankönyvek, tananyagok alapján):

- a) **Módszertani** szempontból (akár a kommunikatív szemlélet – olykor erőltetett, esetleg félreértésen alapuló felületes/látszólagos – felvállalása, beépítése ellenére is) alapvetően uralkodónak tekinthető az elsősorban nyelvtani központú, másodlagosan pedig a hagyományos társalgási szituációkra, helyszínekre, szókincsre építő megközelítés. Ezen belül a nyelvtani anyag a nyelvi rendszeren belüli, feltételezett "fontossági sorrend", a szókincs pedig egy nagyrészt szintén csak feltételezett "gyakoriság" alapján került kiválasztásra.
- b) Az alapvető **célcsoportok** szerint (természetesen a teljesség igénye nélkül, és nem fontossági sorrendben) a következő képet kapjuk: magyarországi (felsőfokú) tanulmányokra készülő fiatalok; külföldi egyetemeken "bölcészettudományi" tanulmányokat folytató, vagy legalábbis humán (nyelvi, nyelvészeti, kulturális, történelmi, művészeti) érdeklődésű hallgatók, esetleg az egyetemektől független, de hasonló beállítottságú személyek; második, harmadik generációs külföldi "magyarok"; családi, illetve személyes kapcsolatok (házasság, barátság, szerelem stb.) révén Magyarországra került vagy a magyar nyelvvel kapcsolatba került külföldiek; bárki más, aki véletlenül éppen magyarul akar tanulni. Az utolsó, "bárki más" csoportot leszámítva (amely bármilyen jellegű érdeklődést és igényt takarhat) a többi esetben megállapíthatjuk, hogy vagy minimum középfokú tanulmányaikon túljutott, átlagon felüli nyelvi érdeklődéssel, kulturális nyitottsággal jellemzett, erősen motivált, többnyire fiatal emberekről van szó, vagy pedig a nyelvtanulásnak egyrészt nincs konkrét célja, tulajdonképpen nincs tétje, másrészt a "szervezett" (tanárral, vagy legalább tankönyvvel folytatott) nyelvtanulás mintegy csak a "gyakorlati" nyelvsajátítás kiegészítője, a mindennapi nyelvhasználaton keresztül történő nyelvtanulás kibővítése.
- c) Az oktatás/tanulás **célja** – a b) ponttal szoros összefüggésben – vagy a magyarországi szakirányú tanulmányok végzésére való képesség megszerzése (felkészülés először az előkészítő tanfolyam szakirányú

munkájára, majd a felsőfokú tanulmányok végzésére); vagy a kulturális érdeklődés kielégítésének lehetővé tétele (olvasás, fordítás stb.); esetleg a saját otthoni tanulmányokba beépített tanulmányi követelményeknek való megfelelés (pl. a külföldi bölcsészettudományi karokon felvett magyar kurzusok esetében); olykor a szülők, nagyszülők – esetleg többé-kevésbé elfogadható szinten már beszélt – anyanyelvének elsajátítása, felélesztése, tökéletesítése; végül gyakran csupán a magyar környezettel való mindennapi érintkezés megkönnyítése.

Az elmúlt évtized során természetesen jelentős változásokat figyelhetünk meg a célcsoportokat és az oktatás/tanulás célját illetően, a módszerek és a tananyagok azonban csak kis mértékben igazodtak az új igényekhez és feltételekhez.

Pedig Magyarországnak az egyesülő/egyesült Európához való fokozatos csatlakozása alapvetően új helyzetet teremtett, illetve teremt.

Ma a legáltalánosabb, legnagyobb célcsoportot jellemző igény: olyan alapszintű nyelvtudás gyors és viszonylag könnyű megszerzése, mely – még ha sok hiányosságot mutat is a nyelvhasználat helyességének terén – a receptív és produktív kommunikációs készségek kiegyensúlyozott voltának köszönhetően lehetővé teszi a tanuló számára, hogy akár Magyarországon tartózkodva, akár máshol magyar nyelvi közegbe kerülve, a hivatalos, munkahelyi és magánjellegű érintkezés során egyaránt megbízható eszközként használja a magyar nyelvet. S mindezt anélkül kell elérni, hogy a nyelvtanulót iskolázottsági szintje vagy korábbi nyelvtanulási tapasztalatai erre különösebben alkalmassá tennék. További jellemző vonása ennek a célcsoportnak, hogy a nyelvtanulás minden szinten, tehát kezdő szinten is közvetlenül a mindennapi nyelvhasználat céljait szolgálja, átmenetileg sem fogadható el az a felfogás (amely a kifejezetten felsőfokú tanulmányokra készülő külföldi fiatalok esetében teljesen érthető és indokolt lehet), hogy a nyelvtanulás első szakasza csak egy lépcsőfok a magasabb szintű nyelvtudás megszerzése felé vezető úton.

A fenti igény ugyanakkor új feltételek között jelentkezik: az említett hatalmas célcsoport tagjainak többsége ugyanis az első pillanattól kezdve közvetlen kapcsolatban áll a magyar nyelvi környezettel, mi több, azzal a közeggel, melyben megszerzendő nyelvtudását a későbbiekben alkalmaznia kell, illetve alkalmazni kívánja. Ez természetesen egyrészt meggyorsítja és megkönnyíti a magyar nyelvi kommunikációs készség kifejlődését, másrészt állandó visszajelzést jelent a tanulási folyamat menetével kapcsolatban. Ugyanakkor erős motiváló tényező is, de ez a motiváció más jellegű, mint a

korábbiak. Nem arról van szó, mint például a felsőfokú tanulmányokra készülő fiatalok esetében, hogy a távlati célkitűzés ösztönzi a nyelvtanulót a jelen nehézségeinek leküzdésében, s ez arra készíti, hogy hosszabb-rövidebb ideig akár kézzelfogható, közvetlenül érzékelhető eredmények nélkül is tovább folytassa az intenzív tanulást, hanem arról, hogy az első lépésektől kezdve folyamatosan kapja, kaphatja a megerősítést az elvégzett munka értelmével kapcsolatban, érzi, hogy minden, amit elsajátított, elősegíti új környezetébe való sokoldalú beilleszkedését. Ennek következtében azonban ez a motiváció nem működik "hitelben": pozitív visszajelzés esetén azonnal nagy erővel hat; ha viszont ez a pozitív visszajelzés elmarad, s főleg, ha a nyelvtanuló negatív tapasztalatokat szerez – úgy érzi, hogy a tanultak nem segítik igazán "a valós életben" –, a motiváló hatás azonnal elmarad, sőt, ezzel ellentétes, gátló hatás jelentkezik.

Az új feltételekről beszélve nem felejtkezhetünk meg azokról az új eszközökről sem, melyek, megfelelő módon felhasználva, jól beilleszkedhetnek a tanulási folyamatba, és nagy mértékben elősegíthetik a sikeres nyelvelsajátítást: gondolunk itt az egyéni tanulás, illetve a távoktatás új lehetőségeire, a korszerű elektronikai eszközök használatára, kezdve az egyszerű gyakorló szoftverektől a multimédiás tananyagokon át az Internet által nyújtott szolgáltatásokig.

* * *

A (magyar) Küszöbszint az Interneten

Célok:

1. A Küszöbszint anyagát közvetlenül hozzáférhetővé tenni a felhasználók lehető legszélesebb köre számára.
2. Biztosítani, hogy a felhasználók állandóan a legfrissebb, javított, naprakész formájában férjenek hozzá az anyaghoz. (Nyomtatott anyag esetében a javítások csak egy újabb kiadás esetén jelenhetnek meg.)
3. Az elektronikus hálózat adta lehetőségeket kihasználva megkönnyíteni és meggyorsítani az anyag tanulmányozását, felhasználását, javítani a megjelenítést stb.

Pl.: A beépített hiperhivatkozások révén egy pillanat alatt át lehet ugrani egy adott pontról valamely másik, hivatkozott helyre, ami nemcsak a mutatók – szövmutató, tárgymutató, nyelvtani mutató – esetében jelent nagy könnyebbséget, hanem számtalan más hivatkozás esetében is.

A színes megjelenítés lehetősége számos helyen sokkal szemléletesebbé teszi a nyelvi jelenségek bemutatását.

4. Lehetővé tenni az alapanyagot kiegészítő, ahhoz szorosan kapcsolódó, de azon túllépő elemek beépítését, kiegészítő szolgáltatások nyújtását.

Pl.: Az alapanyag kiegészítő feldolgozása: példamondatok kigyűjtése és felsorolása (az adott helyre való ugrás lehetőségével);

Interaktív "lekérdezés" lehetősége (mindenekelőtt a legfontosabb alak-tani jelenségek – ige- és névszóragozás stb. – ilyen jellegű bemutatása, illetve tanulmányozása);

Egyes nyelvtani jelenségek és lexikai elemek vizuális bemutatása;

Interaktív lexikai és nyelvtani gyakorlatok beépítése;

"Próbavizsga", illetve tesztfeladatok készítése és ellenőrzése.

5. A felhasználói visszacsatolás lehetőségének a biztosítása: észrevételek, igények, javaslatok stb.

Felhasználók:

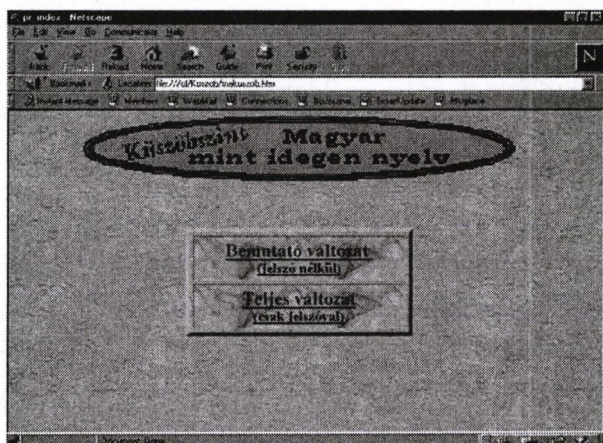
Mindazok, akik az írott anyag felhasználói lehetnek, tehát mindenekelőtt: a magyar idegen nyelvként való tanításával foglalkozó nyelvtanárok, tananyagkészítők, tankönyvszerzők, tanfolyamszervezők, tesztkészítők, vizsgaanyag-tervezők és -összeállítók stb.; a magyar nyelvet idegen nyelvként tanulók; általában a magyar nyelv iránt érdeklődők.

Természetesen a kiegészítő részek (lekérdezés, képes nyelvtani/lexikai bemutatás, interaktív gyakorlás, tesztek stb.) sokkal inkább kielégíthetik a nyelvtanulói igényeket, mint a nyomtatott anyag.

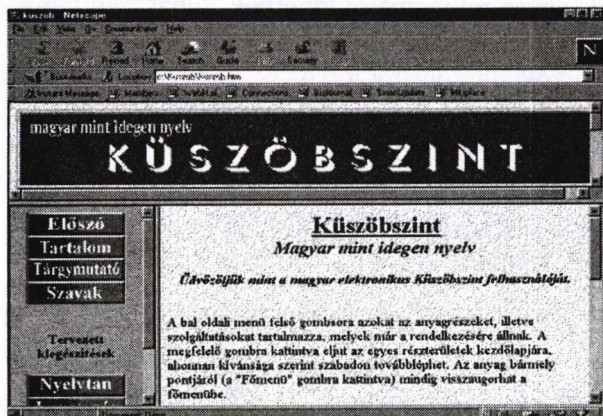
Hozzáférés:

A "Küszöbszint" elektronikus változata lehetővé teszi a "többszintű" hozzáférés kiépítését: azaz bizonyos részekhez és szolgáltatásokhoz bárki teljesen szabadon hozzáférhet, az anyag más elemeihez azonban csak azok, akik eleget tesznek bizonyos – később meghatározásra kerülő – feltételeknek, és így felhasználói nevük és a jelszó megadásával "jelentkeznek be". Jelen pillanatban a szabadon hozzáférhető rész nem több, mint egy bemutató változat, melynek segítségével bárki képet alkothat magának arról, mit is tartalmaz a teljes anyag, a későbbiekben azonban ezt a "szabad" változatot is szeretnénk egy sor, mindenekelőtt maguknak a nyelvtanulóknak nyújtott szolgáltatással bővíteni. Jelenleg a "Küszöbszint" a következő címen érhető el (Internet Explorer, Netscape Navigator, esetleg más böngésző program alkalmazásával): <http://bme-tk.bme.hu/kuszob>.

Forma: A magyar elektronikus "Küszöbszint" megjelenítése legjobban néhány "ablak" bemutatásával szemléltethető, s így egyúttal a használat menetét is láthatjuk.

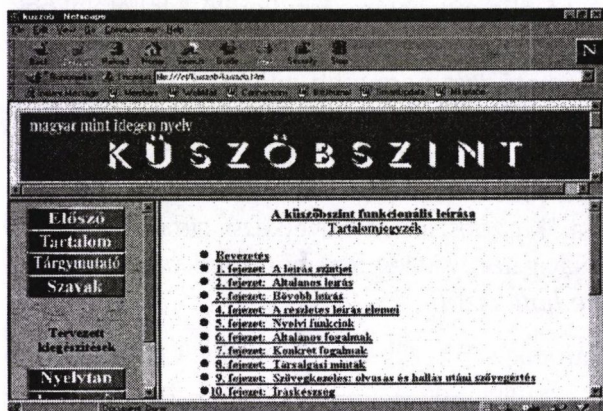

1. A bejelentkező ablak, a két (bemutató, ill. teljes) változat közötti választás lehetőségével

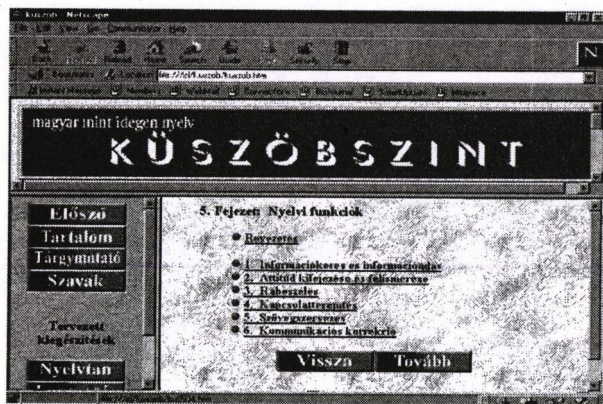
2. A főmenü ablaka: balra a menüpontok közül lehet választani, jobbra a "bemutató" szöveg.

A menüpontok közül a Tartalom gombra kattintva a következő ablakot kapjuk:

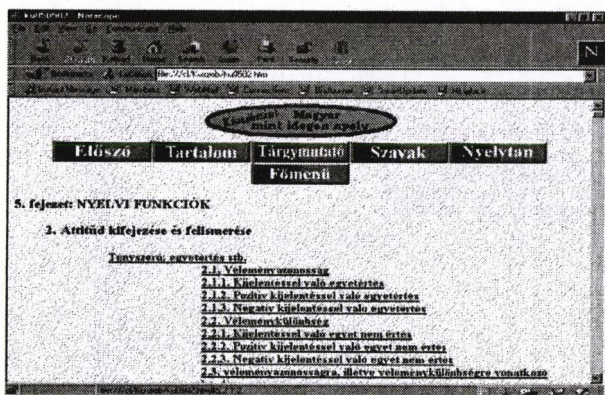

3. A Tartalomjegyzék (pontosabban: A küszöbszint funkcionális leírása című rész tartalomjegyzéke)

Itt például az 5. Fejezet: Nyelvi funkciók kiválasztásával léphetünk tovább:

4. Az 5. Fejezet alcímei közül válasszuk például a 2. Pontot! (Attitűd kifejezése és felismerése)

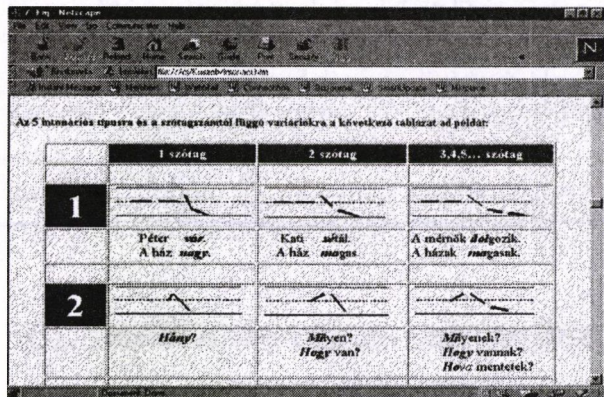

5. Az attitűd blokkban a tényszerű csoporton belül az egyetértéssel stb. kapcsolatos funkciók felsorolását látjuk.

Innen megint csak tovább léphetünk, például a 2.2.3. pontra (Negatív kijelentéssel való egyet nem értés) kattintva:

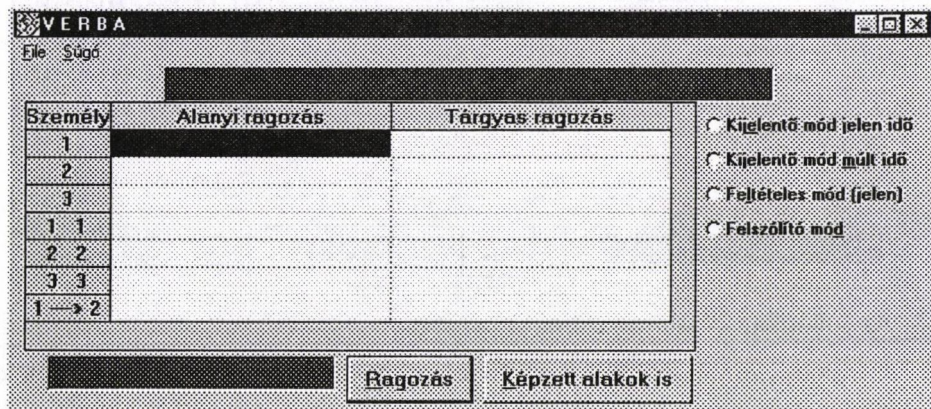
2.2.3.	negatív kijelentéssel való egyet nem értés (Pl.: Ez a bor nem tetszik.)
2.2.3.1	De igen f. azt.
2.2.3.2	Dehogyan f. azt.
2.2.3.3	Bizony, az.
2.2.3.4	Szerintem, igen f. az.
2.3.	véleményazonosságra, illetve véleménykülönbségre vonatkozó kérdés
2.3.1.	ugye? + állótagadó mondat Ugye, ő is francia? Ugye, ő nem francia?
2.3.2.	Álló mondat + ugye? Ő is francia, ugye?
2.3.3.	Ugye, igaz, hogy ez a könyv magyar? Nem igaz, hogy én mindig sepiék?
2.3.4.	Nem gondolja/mondja, hogy P. Nem gondolja, hogy érdemes-e lenni?

6 A 2.2.3. pontra ugrottunk: Negatív kijelentéssel való egyet nem értés. Ezen az ablakon látjuk a fejezetben alkalmazott alapszerkezetet is: balra az egyes pontok száma, a középső oszlopban a funkciók megnevezése, valamint a megfelelő nyelvi formák (melyek adott esetben mondatértékek is lehetnek), a jobb oldali oszlopban pedig a példamondatok. Ugyanide tudunk volna ugrani a szómutatóból, illetve a tárgymutatóból a megfelelő elemre való kattintással. Pl.:

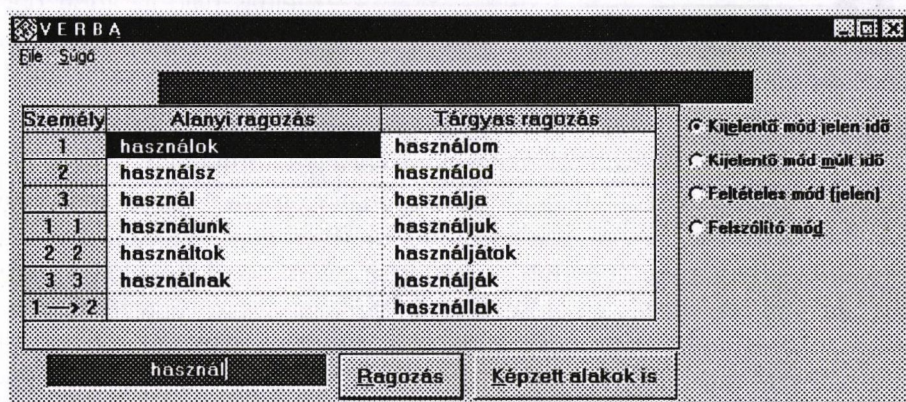
10. Ez az ablak már átvezet a kiegészítések körébe. Jelenleg csak az írott anyagnak megfelelően mutatja a különböző intonációs típusokat. A későbbiekben azonban kiegészítjük majd hanganyaggal is, és a felhasználó az adott példamondatra rákattintva meghallgathatja annak hangzó változatát.

A tervezett kiegészítéseket egyelőre végleges formájukban még nem tudjuk bemutatni. Viszont más formában, önálló programokként már nagyrészt megvannak azok a megoldások, melyek internetes változatát be szándékozunk építeni a "Küszöbszint" szolgáltatásai közé. Mindenekelőtt az interaktív alaktani lekérdezés lehetősége kívánkozik ide. A következő ábra egy igeragozó programból származik, mely – a Windows alatt futtatott szövegszerkesztőkkel rugalmasan együttműködve – közel 15 ezer magyar igét, illetve ezek továbbképzett alakjait (ható, műveltető ige, az alapszókincsben nem szereplő igekötős változatok stb.) képes elragozni minden módban és időben. (Az összetett igealakok – jövő idő és feltételes mód múlt idő – persze nem szerepelnek benne külön, hiszen ezek képzése – a "fog" ige ragozásán, illetve a múlt idő formáin túl – nem alaktani kérdés.)

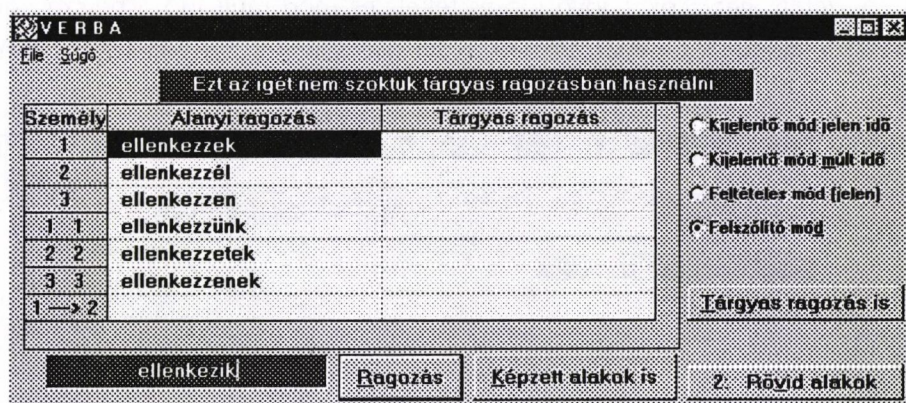

11. Magyar igeragozó program

Az alsó szövegmezőbe kell beírni a keresett ige szótári alakját. Az alanyi és tárgyas ragozású alakok egymás mellett jelennek meg, míg a számot és személyt, az egyszerűség kedvéért, a "Küszöbszint" több egységében használt (s a magyar idegen nyelvként való tanításában már hagyományosnak tekinthető) módon számokkal jelöljük (1 = én, 11 = mi, 2 = te stb.; a -lak, -lek ragos formákra a következő jelzés utal: 1 ⇒ 2, azaz én téged/titeket). Az ablak jobb oldali részén lehet kiválasztani a kívánt időt és módot. Ezenkívül lehetőség van a legfontosabb képzett alakok (igenevek, főnév, ható ige) megjelenítésére is.

12. A "használ" ige kijelentő mód jelen idejű ragozása.

13. Az „ellenkezik” ige ragozása

A tárgyas ragozású alakok szokásos használat esetén nem léteznek, ezért nem adjuk meg a formáikat, és jelezzük is ezt a tényt ("Ezt az igét nem szoktuk tárgyas ragozásban használni."). Azonban az elméleti lehetősége

megvan annak, hogy valaki ezt az igét is (esetleg valamelyik igekötős változatában) tárgyasan akarja használni. Ezért külön rákattintva a megfelelő gombra ("Tárgyas ragozás is"), itt is kérhető az ige tárgyas ragozása. Ugyanakkor kérhető(k) az egyes szám második személy rövid alakja(i) is.

VERBA

File Súgó

Személy	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás
1	érezek	érezem
2	érezel	érezed
3	érez	érfzi
1 1	érezzünk	érezzük
2 2	éreztek	érezitek
3 3	éreznek	érezik
1 → 2		érezlek

Kijelentő mód jelen idő
 Kijelentő mód múlt idő
 Feltefeles mód (jelen)
 Felszóllító mód

érez Ragozás Alapalakok

Főnévi igenév: érezni Határozói igenév: érezve Melléknévi igenév: érző

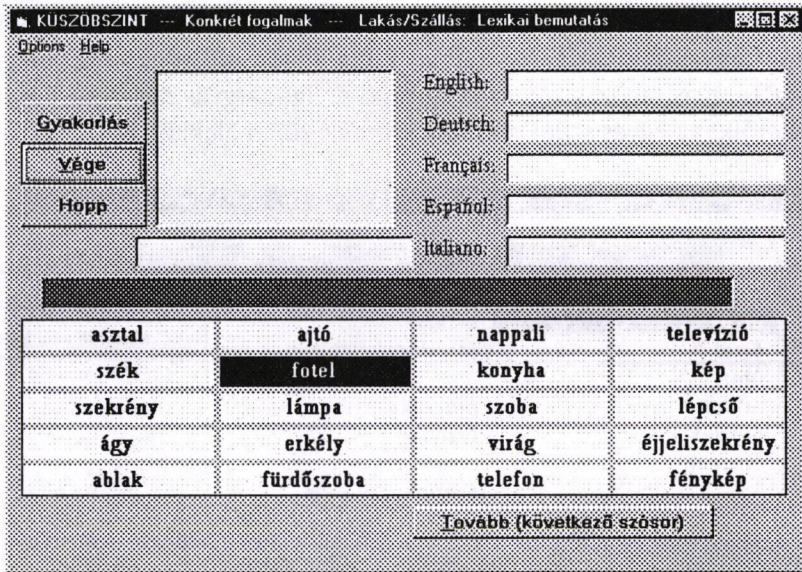
Főnév (-ás/-és): érzés Folyamatos: érző

Ható ige (-hat/-het): érezhet Befejezett: érzelt

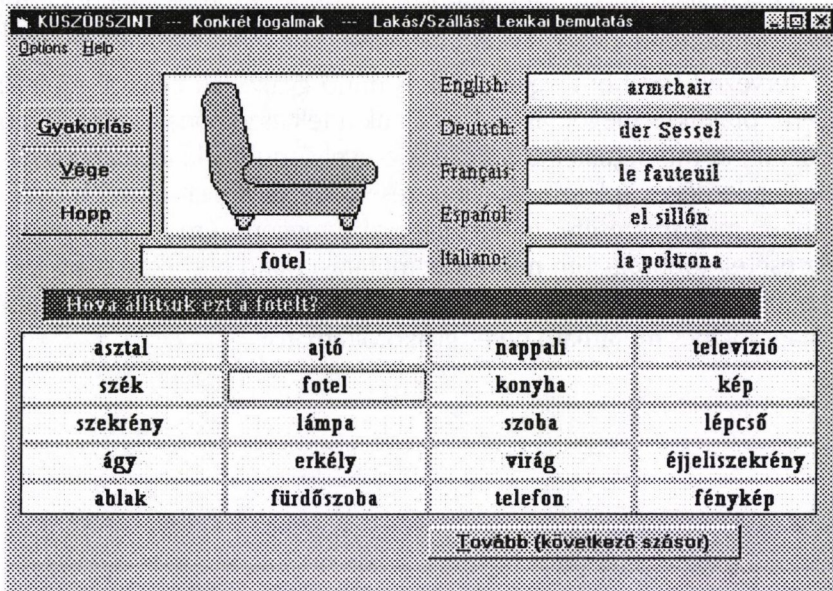
Beálló: érzendő

14. A "Képzett alakok" gombra kattintva ebben a formában jelennek meg a kiegészítő adatok, itt pl. az "érez" ige kijelentő mód jelen idejű alakjai mellett.

A tervezett további kiegészítések is mind gyakorlati célokat szolgálnak, s egyszerű, praktikus megoldásokat kínálnak a felhasználónak (mint korábban már jeleztük, itt mindenekelőtt magának a nyelvtanulónak) az alapvető nyelvi elemek és jelenségek (pl. szavak, kifejezések, illetve a legfontosabb nyelvtani szerkezetek) megismerésére, minél világosabb megértésére és aktív elsajátítására. Az esetek többségében mind a bemutatás, mind a gyakorlás során nagy mértékben támaszkodunk a vizualításra. A következő kis program segítségével az alapszókinccs mutatható be és gyakoroltatható:

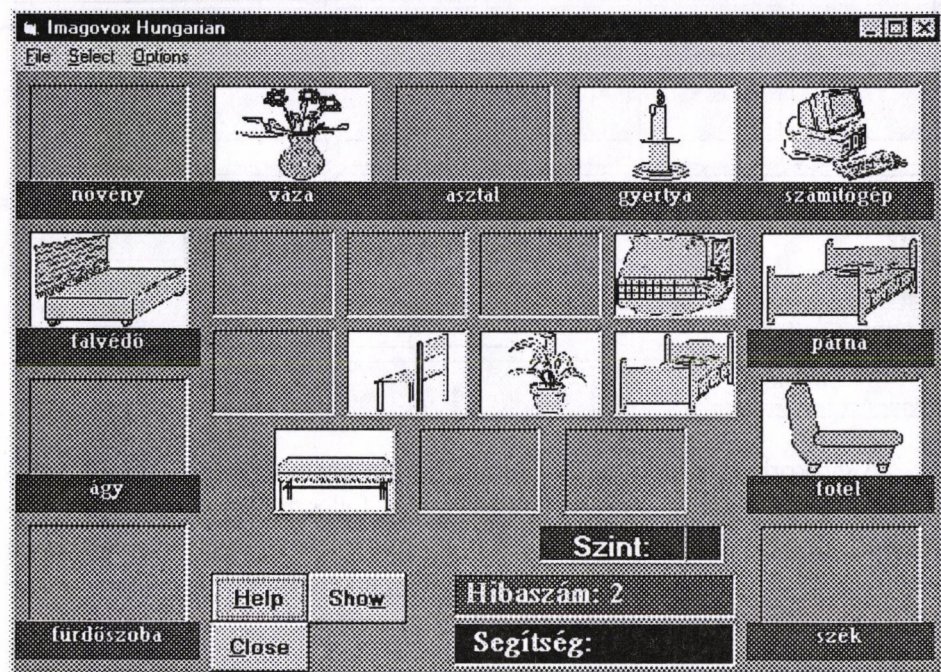

Jelen esetben a Küszöbszint 7. fejezetének konkrét fogalmai közül a lakással és szállással kapcsolatos szavakat mutatjuk be és gyakoroltatjuk. A fenti ablak a bemutató résznek felel meg. Ha a tanuló rákattint a szóra, melynek jelentését meg szeretné nézni, például a "fotel" szóra, a következő ablak jelenik meg:

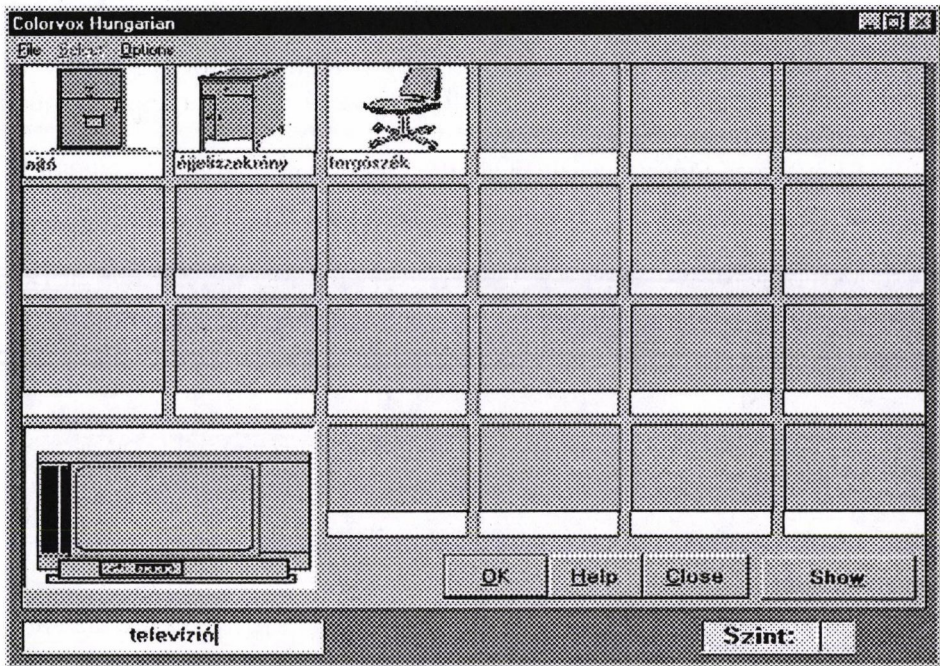

A képen megmutatjuk neki a "fotel" szó jelentését, a főbb világnyelveken megadjuk a megfelelő szót, és még egy példamondatot is adunk. Hasonló módon végigmehet a témához tartozó összes – vizuálisan egyértelműen és viszonylag könnyen ábrázolható – szón.

A következő lépés a szavak gyakorlása lenne, amire a tanulónak két lehetősége van, mind a kettő a tanuló aktivitására épít, de eltérő jelleggel.

Az első gyakorlási forma csak a passzív nyelvhasználati készségeket (a szókép felismerését) fejleszti. Egyszerű párosítási feladatról van szó: az ablak közepén véletlenszerűen elhelyezkedő képeket (az egér segítségével) össze kell párosítani az üres képmezők alatt szintén véletlenszerűen elhelyezett szavakkal. A program számlálja a hibás megoldásokat, hogy ösztönözze a tanulót a minél nagyobb figyelemre. A tanuló segítséget is kérhet egy-egy kép-szó megfelelés megtalálásához, de a program azt is jelzi, hogy hányszor vette igénybe a segítséget.

A gyakorlásnak ez a másik formája éppen olyan egyszerű, mint az előző, de már az aktív készségeket (íráskészség) fejleszti. A véletlenszerű sorrendben megjelenő képek alá be kell írni a megfelelő magyar szavakat. Ha a tanuló a helyes szóalakot írta be, az eredetileg fekete-fehér kép színes formában megjelenik az egyik üres képmezőben.

A fenti kis programcsomag az Interneten formai szempontból kissé másként fog megjelenni, de lényegében ugyanezeket a feladatokat fogja végrehajtani. Természetesen mind a három lépésben a hangzó forma is be lesz építve. Ezekon kívül több hasonló felfogásban készül, szintén egyszerű, de az adott nyelvi formák és jelenségek minél világosabb megértését és minél alaposabb elsajátítását segítő, általában játékos elemekkel is kiegészített gyakorlat fogja bővíteni a "Magyar Elektronikus Küszöbszint" kínálatát.

* * *

Irodalom

A két (angol) alpmunka:

J. A. VAN EK: The Threshold Level in a European unit/credit system for modern language learning by adults. Council of Europe. 1975.

J. A. VAN EK–J. L. M. TRIM: Threshold Level 1990. Council of Europe Press. Strasbourg, 1991.

Az Európa Tanács által kiadott további "küszöbszintek":

- Un niveau-seuil (francia) (1976)
- Un nivel umbral (spanyol) (1980)
- Livello Soglia (olasz) (1982)
- Et taerskelniveau for Dansk (dán) (1983)
- Drempelniveau (holland) (1985)
- Nivel limiar (portugál) (1988)
- Atalase Maila (baszk) (1988)
- Et terskelnivå for norsk (norvég) (1988)
- Nivel Soleira (gallego) (1993)
- Y lefel drothwy - Ar gyfer y gymraeg (welsh) (1994)
- Porogovy Urovenj Russkyi jazyk I-II. (orosz) (1996)
- Latviesu valodas prasmes limenis (lett) (1997)
- Eesti Keele suhtluslävi (észti) (1997)
- Slenkstis (litván) (1997)
- Fug I-Ghatba tal-Malti (máltai) (1997)

Szűcs Tibor

Mérés és értékelés európai keretben

Előadásomban két különböző vizsgarendszer tanulságait kívánom szembesíteni a magyar mint vizsganyelv szempontjából. Az egyik vizsgakeret a hagyományos magyar *állami* nyelvvizsga, a másik az *európai* (ECL) nyelvvizsga. Már előjáróban célszerű leszögezni, hogy szembenállásukat valószínűleg túlzott leegyszerűsítés volna a nemzeti és a nemzetközi vizsgatípus kettősségére redukálni. Egyrészt azért, mert éppen a magyar mint idegen nyelv szempontjából tekintve egyik sem jelent elsődleges keretet, hiszen a magyar mindegyikbe utólag és többedmagával együtt került bele, így tehát az elnyert egyenrangú helyzettel a kényszerű alkalmazkodás is velejár. Másrészt pedig célom szerint azt mutatnám fel, miként közelíthető éppen az európai vizsgamodell a kívánatos nemzeti modellhez, hogy tehát a nemzetközi kereten belül mozogva is elképzelhetőnek tartom a magyar szempontjából (vagyis „nemzeti” tekintetben) ideális megoldást.

Ennek megfelelően a továbbiakban az *európai* normát veszem viszonyítási alapul, s az állami nyelvvizsga érintett jellemzőivel történő szembesítésben ebből kiindulva vázolom a *követelményszintek* meghatározását, a